

А. О. Гачкевич

Міжнародне право

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО – сукупність правових принципів та норм, призначених для регулювання відносин між державами та іншими суб'єктами міжнародного устрою. Роль М. п. виявляється в забезпеченні мирного співіснування держав при гарантії їхньої незалежності. До найдавніших в історії людства договорів міжнар. характеру належать договір між правителями месопотам. міст Умма та Лагаш про недоторканність кордону бл. 2550 р. до н. е. та договір між єгипет. фараоном Рамзесом II і царем хеттів Хаттушілем III про вічний мир 1296 р. до н. е. Прототипом М. п. у Стародав. світі стало рим. *jus gentium* – право народів. Воно надавало абсолютну недоторканність послам-легатам, яких призначали в Стародав. Римі для представлення позиції сенату щодо оголошення війни та укладення перемир'я, а також ведення переговорів з ін. державами. У часи Середньовіччя міждерж. відносини перебували під впливом Церкви. Практ. необхідність побудови відносин з підкореними «нецивілізов.» народами в епоху великих геогр. відкриттів зумовила зародження науки М. п. Одним із перших факт його існування відзначив нідерланд. правознавець Г. Гроцій у трактаті «*De jure belli ac pacis*» («Право війни та миру», Париж, 1625), у заг. вжиток запровадив англ. філософ і правознавець Дж. Бентам у праці «*An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*» («Вступ до принципів моралі та законодавства», Оксфорд, 1789). Від 17 ст. практика укладення міждерж. договорів набуває більшого поширення. Найважливіший із договорів класич. М. п. – Вестфал. мирний договір 1648, що започаткував формування сучас. системи міждерж. відносин. Наприкінці 19 – на поч. 20 ст. міжнар.-правове визнання отримала ідея про неприпустимість воєн, вона за короткий час стала визначал. для М. п. Формування сучас. М. п. пов'язане зі створенням 1945 ООН. У 21 ст. співробітництво держав на міжнар.-правових засадах є запорукою протидії глобал. загрозам, що постали перед людством, зокрема застосуванню зброї масового ураження, екологічним глобальним проблемам, та вчиненням терорист. актів, які визначають нині тенденції подальшого розвитку М. п. Норми М. п. виникають на підставі узгодження волі його суб'єктів. Перелік авторитет. джерел М. п. вказаний у 38 ст. Статуту Міжнародного Суду ООН як необхід. для вирішення спорів на його підставі. Осн. джерела М. п.: міжнар. договори, міжнар. звичаї та заг. принципи права, визнані цивілізов. націями. Міжнар. договір – міжнар. угода, укладена між суб'єктами М. п. і підпорядк. йому, незалежно

від її конкрет. найменування. Міжнар. звичай передбачає неписане правило поведінки суб'єктів М. п., що склалося внаслідок тривалого застосування. Заг. принципи права, визнані цивілізов. націями, відображають основи юрид. мислення, відомі більшості правових систем держав світу. Допоміжні джерела М. п. (судові рішення та доктрини найкваліфікованіших фахівців із публіч. права різних націй) використовують для встановлення наявності та конкретизації змісту норм М. п. Все більшого значення для міжнар.-правового регулювання набувають резолюції та рекомендації міжнар. організацій. Формально-правовою передумовою дотримання осн. принципів М. п. є 2 ст. Статуту ООН. До переліку осн. принципів М. п. належать суверенна рівність, незастосування сили або загрози силою, невтручання у внутр. справи, мирне вирішення міжнар. спорів, добросовісне виконання міжнар. зобов'язань, співробітництво, рівноправність націй та народів, а також їхнє право на самовизначення, захист прав людини, територ. цілісність держав, непорушність держ. кордонів. Міжнар.-правовий зміст осн. принципів розкрито в Декларації про осн. принципи міжнар. права, що стосуються друж. відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН 1970 та Заключ. акту Наради з безпеки і співробітництва у Європі 1975. Система міжнар.-правових норм складається з галузей та інститутів, що впорядковують різні сфери та групи однорід. міждерж. відносин. У доктрині М. п. виокремлюють право міжнар. договорів, право міжнар. організацій, дипломатичне право, міжнар. морське право, повітряне право, космічне право та ін. М. п. відрізняють від міжнар. приват. права, яке застосовують у приватноправових відносинах з іноз. елементом. Для М. п. як правової системи притаман. процес кодифікації та прогрес. розвитку. Суть кодифікації полягає у систематизації міжнар.-правових норм за критерієм предмету регулювання. У результаті кодифікації норми звичаєвого характеру трансформують у договірні, розробляють нові міжнар.-правові норми, а також конкретизують зміст існуючих. Важливу роль у процесі кодифікації відіграє створ. 1947 Комісія міжнар. права ООН. Категорія міжнар. правосуб'єктності пов'язана з наявністю міжнар. прав та обов'язків, а також участю у міжнар. правовідносинах. Міжнар. правосуб'єктність знаходить прояв в укладенні міжнар. договорів та участі у формуванні звичаєвих норм, встановленні дипломат. відносин та здійсненні інших форм міждерж. співробітництва, а також забезпечення захисту своїх прав та інтересів у міжнар. судових інституціях. Осн. суб'єктами М. п. є держави, правосуб'єктність яких має необмеж. характер. Вони володіють повною незалежністю у внутр. та зовн. справах, яка може бути обмежена тільки за їхньою влас. волею, насамперед взятими на себе міжнар. зобов'язаннями. Починаючи від серед. 20 ст. суб'єктами М. п., поряд з державами, визнають і міжнар. між-уряд. організації. Їхня правосуб'єктність має обмежений характер та визначається цілями, передбаченими установ. договорами. Окремими міжнар. правами та обов'язками можуть володіти фіз. особи, зокрема щодо звернення до міжнар. судових інстанцій. За умови порушення міжнар. зобов'язань, держава добровільно несе міжнар.-правову відповідальність у формі реституції, компенсації чи сатисфакції. Реституція – відновлення

становища, що існувало до міжнар. правопорушення; компенсація – грош. відшкодування заподіяної шкоди; сатисфакція – визнання правопорушення, офіц. вибачення, запевнення, що подібні дії не повторяться. Санкції у М. п. вживають у відповідь на міжнар. правопорушення для того, щоб змусити припинити його вчинення.

Рекомендована література

1. Курс міжнародного права: В 7 т. Москва, 1989–93;
2. Лукашук И. И. Международное право. Общая часть: Учеб. Москва, 1996;
3. Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом. Х., 2000;
4. Міжнародне право. Основи теорії: Підруч. К., 2002;
5. Міжнародне право: Навч. посіб. К., 2006;
6. M. Shaw. International Law. 8 ed. Cambridge, 2017.

Покликання на статтю:

Міжнародне право / А. О. Гачкевич // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-65137>

2001-2023 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).